

YOSHLARNING HUQUQIY MADANIYATI TUZILISHI

Andijon davlat pedagogika instituti tadqiqotchisi
Alimov Komiljon Yusupjonovich
+998934267575

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15255904>

Annotatsiya: ushbu maqolada huquqiy madaniyat tushunchasining mohiyati, uning yoshlar ongida shakllanish jarayoni va jamiyat taraqqiyotidagi oʻrni tahlil qilinadi. Huquqiy madaniyat fuqarolarning huquqiy bilim, ong, qadriyat va xulq-atvorini qamrab oluvchi koʻp qirrali ijtimoiy hodisa sifatida koʻrib chiqiladi.

Kalit soʻzlar: huquqiy madaniyat, huquqiy ong, huquqiy tarbiya, yoshlar, qonunga hurmat, huquqiy bilim, huquqiy faollik, huquqiy qadriyatlar, ijtimoiy muhit, fuqarolik masʼuliyati.

Huquqiy madaniyat – jamiyat aʼzolarining huquqni bilish darajasi, huquqqa munosabati, huquqiy normalarga rioya qilishi va huquqiy faollik darajasini ifodalovchi ijtimoiy hodisadir. U jamiyatda qonun ustuvorligini taʼminlash, huquqiy munosabatlarni tartibga solish va adolatni qaror toptirish uchun muhim ahamiyatga ega. Huquqiy madaniyat bir necha tarkibiy qismlardan iborat boʻlib, ular inson va jamiyatning huquqiy munosabatlardagi ongli ishtirokini taʼminlaydi. Birinchi navbatda, huquqiy bilim va maʼrifat jamiyat aʼzolarining oʻz huquq va majburiyatlarini tushunishini anglatadi. Har bir inson qonunlarning mazmunini bilishi va ularga amal qilishi huquqiy madaniyatning shakllanishi uchun muhimdir. Huquqiy ong insonlarning huquq normalariga, qonunga va sud tizimiga boʻlgan munosabatini ifodalaydi. Odamlarda adolat va qonunga hurmat hissini shakllantirish, huquqbuzarliklardan himoyalashga intilish huquqiy madaniyatning yuqori darajada rivojlanishini taʼminlaydi. Shuningdek, huquqiy faollik ham muhim boʻlib, u insonlarning huquqiy masalalarda faol ishtirok etishi, oʻz huquqlarini himoya qila olishi va huquqbuzarliklarga qarshi chora koʻrish qobiliyatini anglatadi.

Huquqiy madaniyat - bu odamlarning huquq bilan munosabatini shakllantiradigan umumiy eʼtiqodlar, his-tuygʻular va qadriyatlar kesishmasida paydo boʻladi. Bu jamiyatning umumiy madaniyat darajasi, siyosiy va huquqiy institutlar faoliyati smaradorligi kabi masalalar bilan uzviy ravishda bogʻliqdir. Zero, “Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirib borish qonun ustuvorligini taʼminlash va qonuniylikni mustahkamlashning eng muhim shartlaridan biri hisoblanadi.”[1] Chunki bu taʼsir huquqiy madaniyat ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy jihatdan yoshlarning huquqiy institutlarga boʻlgan qarashlarini aks ettiradi.

Yoshlarning huquqiy madaniyati muhim ahamiyatga ega boʻlib u bizga ularning huquqlar, majburiyatlar va kundalik meyorlarni qanday anglashi haqida haqiqiy maʼlumot beradi, bu esa oxir-oqibat ularning jamiyatda oʻzini tutish usulini shakllantiradi. Tadqiqotchilar taʼkidlaganidek, “Zamonaviy fanda huquqiy madaniyat tushunchasi murakkab, koʻp qirrali ijtimoiy va huquqiy hodisa sifatida juda koʻp talqin qilinmoqda. Bugungi kunda madaniyat va umuman huquqiy madaniyatga oid barcha ilmiy yondashuvlarni uchta — antropologik, falsafiy va sotsiologik jihatdan umumlashtirgan holda oʻrganish mumkin. Bundan tashqari huquqiy madaniyatga falsafiy, yuridik, aksiologik, semiotik, kulturologik yondashuvlar ham mavjud. Huquqni bilish, huquqiy bilim va koʻnikmalarga ega boʻlish, huquqiy ongning yuqori darajada rivojlanishi va eng muhimi, shaxsning huquqiy xulq-atvori huquqiy madaniyat koʻrsatkichi hisoblanadi.”[2] Ushbu nuqtai nazardan kelib chiqadigan boʻlsak yoshlarning huquqiy madaniyati murakkab va koʻp qirrali hodisa boʻlib, uni fanlararo integratsiya doirasida oʻrganish mumkin.

Huquqiy madaniyat aslida odamlarning qonunlar qanday ishlashi haqidagi qarashlari, qadriyatlari va eʼtiqodlarining uygʻunligidan iborat. Yoshlar bu gʻoyalarni kundalik hayotda - oilaviy suhbatlar, maktab darslari va umumiy ijtimoiy muhit orqali oʻzlashtiradilar, bu esa asta-sekin ularning huquq va masʼuliyatlarini shakllantiradi. Masalan, oʻsmirlar zoʻravonligi koʻpincha bizga sogʻlom huquqiy muhit kerakligini koʻrsatadi - nizolar koʻchalarda emas, balki sud zallarida

hal qilinadi. Bu g'oya, shuningdek, ushbu o'zaro bog'liq ta'sirlarning barchasi huquqiy muhitda yoshlar xulq-atvorini shakllantirishda qanday rol o'ynashini tavsiflovchi tadqiqotlarida ham o'z aksini topgan. Huquqshunos olim M.Najimovning fikricha: “Huquqiy madaniyat deganda, jamiyatning huquqiy hayoti, uning huquqiy voqeligi, normativ-huquqiy hujjatlar, huquqiy ong rivojida erishilgan ma'naviy-axloqiy va huquqiy qadriyatlar tizimi hamda unga muvofiq tarzda qaror topadigan qonunga itoatgo'ylik va mamlakatda huquqiy-tartibot muhitini o'rnatish uchun ijtimoiy munosabatlarni tartibga solishning amalga oshirilishi tushuniladi.”[3]

Huquqiy madaniyat yoshlarning qonunni qanday ko'rishi va unga qanday munosabatda bo'lishi haqida gap ketganda juda muhimdir. Aslida, bu madaniyat odamlarning huquqiy masalalarga bo'lgan e'tiqodi, qadriyati va his-tuyg'ularining aralashmasidir - bu g'oyalar aksariyat hollarda yoshlarning kundalik hayotda huquqiy meyorlarga qanday munosabatda bo'lishiga ta'sir ko'rsatadi. Akademik Sh.Z.O'razayevning talqiniga ko'ra, “huquqiy madaniyat huquqiy tizimning yetukligini, rivojlanganligini, qonuniylikning holatini, kishilarning huquqiy talablarga, qonunga munosabatini, aholi keng ommasining huquqiy savodxonlik darajasini, ularning huquq buzilishlariga murossasizligini qamrab oluvchi keng tushuncha”dir.[4] Bu holatda ham e'tibordan chetda qoldirib bo'lmaydi, jamoatchilik an'analari va hatto ijtimoiy-iqtisodiy omillar ham yoshlarda huquqiy ong va unga rioya qilishni shakllantiradi. Chunki, huquqiy madaniyat va huquqiy tizimlar yoshlarning huquqni qanday his qilishini belgilaydi. Huquqiy madaniyat shunchaki qonunlar to'plami emas, u aslida kundalik hayotga, ayniqsa, yoshlar ongiga sngib ketgan qadriyatlardir. Ko'pincha, biz huquqiy madaniyat deb ataydigan narsa ham individual, ham jamoaviy tajribalardan kelib chiqadigan umumiy fikrlar va shaxsiy munosabatlar yig'indiisidan namoyon bo'ladi. Yoshlar turli ijtimoiy qatlamr bilan munosabtga kirishganda, ularning huquqiy hokimiyat va adolat tuyg'usini shakllantiruvchi turli xil signallarni oladilar. Ba'zida jamoaviy muammolar yoki hatto kichik huquqiy muammolar bilan to'qnashuvlar ularni uzoq vaqtdan beri mavjud bo'lgan ierarxialarni qabul qilish yoki shubha ostiga olishga undashi mumkin.

Yoshlar adolat va hokimiyat haqidagi g'oyalarni bevosita atrof-muhitdan o'zlashtirib, huquqiy meyorlarga qarshi chiqqanlarida bu e'tiqodlarni o'ziga xos shaxsiy kodga aylantiradilar. U.Tadjixanov va A.Saidovlar ta'biricha, huquqiy tarbiya nafaqat qonunga itoatkor xulq - atvorni ta'minlash, balki fuqarolarning huquqiy faolligini oshirishga ko'maklashishi ham kerak.[5] Aksariyat hollarda, ular his-tuyg'ularini ba'zan ularni ko'tarishi yoki vaqti-vaqti bilan ularni ushlab turishi mumkin bo'lgan kattaroq tizim tuzilmalari bilan aralashtiradilar. Mahalliy qo'llab-quvvatlash, pul masalalari va jamoalarda tarqaladigan kundalik hikoyalar bu qarashlarning shakllanishida muhim rol o'ynaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO`YXATI

1. <https://president.uz/uz/lists/view/2338> - Жамиятда ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни юксалтириш тизимини тубдан такомиллаштириш тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармони. Мурожаат этилган сана: 23.04.2022 й.
2. Турсунов Л. Ёшларда ҳуқуқий ва сиёсий маданиятни ривожлантиришнинг ижтимоий фалсафий муаммолари. Фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори диссертацияси. Самарқанд, 2020 й. – Б. 11.
3. Нажимов М. Ёшларнинг ҳуқуқий онги ва маданиятини юксалтириш масалалари. Монография. – Тошкент.: ТДЮУ, 2019. – 27 б.
4. Уразаев Ш.З. Перестройка и правовая культура. – Ташкент: Фан, 1988. – С.5-6.
5. Таджиханов У., Саидов А. Ҳуқуқий маданият назарияси. Т.2. – Тошкент: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 1998. –Б.206